

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיח עמוד ב

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: תיתי לי דלא סגינא ארבע אמות בגילוי הראש.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנו עמוד ב

ומדרב נחמן בר יצחק נמי, אין מזל לישראל. דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי: בריך גנבא הוה. לא שבקתיה גלויי רישיה. אמרה ליה: כסי רישך, כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, ובעי רחמי. לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה. יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא, נפל גלימא מעילויה רישיה דלי עיניה חזא לדיקלא, אלמיה יצריה, סליק פסקיה לקיבורא בשיניה.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד ב

משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא, א"ל: כשיבא לידך הביאהו לידי. כי אתא, חזייה דלא פריס סודרא, א"ל: מאי טעמא לא פריסת סודרא? א"ל: דלא נסיבנא. אהדרינהו לאפיה מיניה, א"ל: חזי, דלא חזית להו לאפי עד דנסבת. רב הונא לטעמיה, דאמר: בן עשרים שנה ולא נשא אשה - כל ימיו בעבירה.

רש"י מסכת קידושין דף כט עמוד ב

דלא פריס סודר - כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשן.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לא עמוד א

אמר רבי יהושע בן לוי: אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה, שנא': +ישעיהו ו+ מלא כל הארץ כבודו. רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, אמר: שכינה למעלה מראשי.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לג עמוד א

רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי, חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא, אמר: כמה חציף הא גברא! א"ל: דלמא ממתא מחסיא ניהו, דגסי בה רבנן.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף ל עמוד ב

מתני'. הנודר משחורי הראש - אסור בקרחין ובעלי שיבות, ומותר בנשים ובקטנים, שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים. גמ'. מ"ט? מדלא קאמר מבעלי שער. ומותר בנשים ובקטנים, שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים. מ"ט? אנשים זימנין דמיכסו רישיהו וזימנין דמגלו רישיהו, אבל נשים לעולם מיכסו, וקטנים לעולם מיגלו.

תלמוד בבלי מסכת זבחים דף פח עמוד ב

מצנפת מכפרת על גסי הרוח. מנין? אמר רבי חנינא: יבא דבר שבגובה ויכפר על גובה.

מסכתות קטנות מסכת כלה רבתי פרק ב

הלכה ב

פעם אחת היו זקנים יושבים, עברו לפניהם שני תינוקות, אחד גלה את ראשו, ואחד כסה את ראשו, זה שגלה ראשו, ר' אליעזר אומר ממזר, ר' יהושע אומר בן הנדה, ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה, אמרו לו, עקיבא, איך מלאך לבך לעבור על דברי רבותיך, אמר להם אני אקיימנו, הלך אצל אמו של אותו תינוק, שהיא יושבת ומוכרת קטנית בשוק, אמר לה, בתי, אם תאמר לי דבר זה שאני שואליך, הריני מביאך לחיי העולם הבא, אמרה לו השבע לי, היה ר' עקיבא נשבע בשפתיו ומבטל לו בלבו, אמר לה בנך זה מה טיבו, אמרה לו כשנכנסתי לחופה נדה הייתי, ופירש ממני בעלי ובעלני שושביני, ועברתי את זה, נמצא אותו תינוק ממזר ובן הנדה, אמרו גדול היה ר' עקיבא שהכחיש את חבריו, באותה שעה אמרו ברוך שגלה סודו לעקיבא בן יוסף. ור' עקיבא מן התורה מנא ליה, דכתיב בי"י בגדו כי בני זרים ילדו, ואין בגדו אלא זנות, שנאמר אכן בגדה אשה מרעה, ואין זר האמור כאן אלא ממזר. אחד גלה את ראשו, שמע מינה גלוי ראש עזות תקיפא הוא.

מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק יד

הלכה יב

קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע לומר יוצר אור, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו. פוחח, הנראין כרעיו, או בגדיו פרומים, או מי שראשו מגולה, פורס על שמע, ויש אומרים בכרעיו נראין, או בגדיו פרומים, פורס על שמע, אבל בראשו מגולה אינו רשאי להוציא הזכרה מפיו; ובין כך ובין כך מתרגם, אבל אינו קורא בתורה, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו. סומא פורס על שמע ומתרגם, ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע.

רמב"ם הלכות דעות פרק ה

הלכה ו

צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן, לא יתבזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן, ואפילו בשעה שיכנס לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה בגדיו עד שישב, ולא יקנח בימין, ויתרחק מכל אדם, ויכנס חדר לפניו מחדר מערה לפניו מן המערה ונפנה, ואם נפנה אחורי הגדר יתרחק כדי שלא ישמע חבירו קולו אם נתעטש, ואם נפנה בבקעה ירחיק כדי שלא יראה חבירו פירועו, ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול, וכדרך שנוהג צניעות ביום בבית הכסא כך נוהג בלילה, ד ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד כדי שלא יתרחק.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ה

הלכה ה

תקון המלבושים כיצד מתקן מלבושיו ח תחלה ומציין עצמו ומהדר שנאמר השתחוה לה' בהדרת קדש, **ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה** ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא ט בבתי הרגלים, ובכל מקום לא יאחוז תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל מפני שלבו טרוד בהן, ולא יאחוז כלים ומעות בידו, אבל מתפלל הוא ולולב בידו בימות החג מפני שהוא מצות היום, היה משוי על ראשו והגיע זמן תפלה אם היה פחות מארבעה קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל בו, היה ארבעה קבין מניחו על גבי קרקע ואחר כך יתפלל, **דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן עטופים.**

טור אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן ב

...ויקום וילך בכפיפת קומה כדאיתא פ"ק דקידושין אמר ר' יהושע בן לוי אסור לילך בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו ויכסה² ראשו כדאיתא נמי התם רב הונא לא אזיל ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי:...

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן ב אות ב

(ב) **וכתב הכלבו** (סי' יא ח א) בשם הר"ם (תשב"ץ סי' תקמט) דאינו אסור לילך בגילוי הראש כי מה שאמר רב הונא כו' זה היה מדת חסידות וה"ר פרץ כתב שאסור לילך בגילוי הראש לבית הכנסת ובפסקי מהרא"י (תה"ד ח"ב) סימן ר"ג כתב על מה ששאלתם שהשלטונים גזרו על היהודים המחוייבים שבועה לישבע בגילוי ראש לא מצאנו בזו איסור בהדיא. אמנם בבית יוסף לקמן סימן ח' (עמ' כד ד"ה ומכסה) משמע דאסור לילך בגילוי ראש אך פשט דברי רבינו הטור שם משמע כדברי הר"ם כמו שאכתוב לקמן (שם אות ד) וכן משמע לקמן סימן צ"א (בטור סע' ב' וה') דשרי בלא זמן תפלה:

כתב באור זרוע (הל' שבת סי' פד ד"ה מתניתין, סי' מג' ע"ג) איתא במדרש רבה פרשת מצורע בסופו (פרשה יט ד) בעצלתים ימך המקרה (קהלת י' יח) **על ידי שאדם מתעצל לכסות ראשו כראוי ימך המקרה הרי הוא נעשה** (דומי) [רומטיקוס], פירוש [נזיקין] [נזילה], ובשפלות ידים ידלוף הבית על ידי שאדם משתפל לכסות גופו כראוי ידלוף הבית יעלה גופו חטטין מכאן למדנו שיש לאדם לכסות כלל גופו ואל ילך יחף ועוד אמרו פרק ערבי פסחים (ק"ג ב) המונע מנעלים מרגליו הוא מנודה למקום עכ"ל:

ב"ח אורח חיים סימן ב

ה ויכסה ראשו כו'. איכא למידק דמעיקרא הוה ליה למימר דיכסה ראשו כו' ואח"כ יאמר דיקום וילך בכפיפת קומה כו' ואפשר דבא רבינו להורות דאין להזהר כלל בגילוי הראש כשיושב ולכן לאחר שכתב ויקום וילך כו' כתב ויכסה ראשו כו' לומר דבשעה שרוצה לילך יכסה ראשו תחלה כדי שלא יהא נכשל בהליכת ארבע אמות בגילוי הראש. ותו איכא למידק דבההיא דרבי יהושע בן לוי דאסור להלך בקומה זקופה גרסינן נמי ארבע אמות וכן כתבו הרי"ף (קידושין יב ב) והרא"ש (שם פ"א סי' מו) ורבינו ז"ל השמיטו וכתב בסתם דאסור והשתא בההיא דרב הונא נמי הוה ליה להשמיט ארבע אמות. ונראה דרבינו ז"ל סבירא ליה דבקומה זקופה דהוא איסור גמור נכון להחמיר ולאסור אף בפחות מארבע אמות דלפי הטעם דמלא כל הארץ כבודו אין לחלק ואף על פי דמדינא אין איסור כי אם בארבע אמות מכל מקום יש להחמיר אף בפחות מארבע אמות דשמא ילך ארבע אמות ולא אדעתיה אבל לילך בגילוי הראש אין איסור כל עיקר וכדמשמע מדקאמר רב הונא לא אזיל ארבע אמות בגילוי הראש אלמא דאחריני לא קא מזדהרי בהכי דאם היה איסור בדבר הוה ליה לומר אסור להלך בגילוי הראש והכי משמע נמי בפרק כל כתבי (שבת ק"ח ב) דקאמר רב הונא בריה דרב יהושע תיתי לי דלא מסגינא ארבע אמות בגילוי הראש וכל תיתי לי דהתם כולהו מידת חסידות נינהו הלכך לא החמיר בה רבינו אף למדת חסידות טפי ממה שהחמירו בה האמוראים ולכן לא השמיט ארבע אמות אצל גילוי הראש. גם בתשב"ץ (קטן) בסימן תקמ"ט כתב זה לשונו ואינו אסור לילך בגילוי הראש ומה שאמר תיתי לי דלא מסגינא ארבע אמות בגילוי הראש זהו מדת חסידות עכ"ל. וכן כתב הכלבו בסימן י"א בשם מהר"ם ומביאו בית יוסף בסימן צ"א (עמ' רלו ד"ה ומ"ש רבינו ויכסה) עיין שם וכן נראה ממה שלא כתב בשלחן ערוך שיכסה ראשו:

מיהו ה"ר יונה בספר היראה כתב זה לשונו יכפוף קומתו וישוח ראשו כי השכינה למעלה מראשו ולכן נכון לכסות ראשו ואל יהיה בגילוי הראש עכ"ל משמע דדין גילוי הראש כדין קומה זקופה דאסור לגמרי אף בפחות מארבע אמות ולפחות נכון להזהר בגילוי הראש ממידת חסידות אף בפחות מארבע אמות ולכן לא הזכיר ארבע אמות וכן משמע בדברי הרמב"ם בפרק ה' מהלכות דעות (ה"ו) וכן כתב בספר המורה בפרק נ"ב מחלק ג' זה לשונו וגדולי חכמינו ז"ל היו נמנעים מלגלות ראשם להיות השכינה מחופפת על האדם ומסוככת אותו וכן היו ממעטים בדבריהם לזאת הכונה כו' מבואר מדבריהם שלא חילקו בין ארבע אמות לפחות ונראה לי דסבירא להו דמה שהזכירו ארבע אמות לאו למידק מיניה דבפחות שרי

דמאי שנא ארבע מפחות מארבע דלפי הטעם דמלא כל הארץ כבודו וששכינה למעלה מראשו אין חילוק ולא הזכירו ארבע אמות אלא לרבותא לומר דלא מיבעיא דאין להלך בשוק ותחת אויר השמים בקומה זקופה או בגילוי הראש אלא אפילו הליכה ארבע אמות גרידא בתוך ביתו נמי אסורה אף על פי שלכאורה לא היה לנו להקפיד אהליכה מועטת כזו שהוא בתוך ביתו ואין הכי נמי ארבע אמות לאו דוקא דהוא הדין בפחות וכן נראה לי עיקר. ולפי זה בגילוי הראש אין איסור בדבר אפילו בארבע אמות אלא מדת חסידות גרידא וצריך להזהר ממדת חסידות אפילו בפחות מארבע אמות אבל בקומה זקופה יש איסור אפילו בפחות מארבע אמות ודו"ק. ועיין במה שכתב מהרש"ל בתשובה בסימן ע"ב כי האריך בדינים אלו:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבקר סימן ב

סעיף ו

אסור לילך (ט) ה <ד> בקומה זקופה, * (י) <ה> ולא ילך (יא) ו ד' אמות (יב) [ו] בגילוי הראש (מפני כבוד השכינה), (יג) ויבדוק נקביו. הגה: ויכסה כל גופו, ולא ילך (יד) ז יחף (א"ז). וירגיל עצמו לפנות בוקר וערב, שהוא זריזות ח ונקיות (הגהות מיימוני פרק ה' מהלכות דעות).

מגן אברהם סימן ב

ו (פמ"ג) (מחה"ש) ד' אמות - ומדת חסידות אפי' פחות מד"א וע' תשובת רש"ל סי' ע"ב (ב"ח) וע' בפסקי מהרא"י סי' כ"ג ובנדירים דף ל"ו משמע דקטנים דרכן לילך בגלוי הראש ועבי"ד סימן רי"ז סל"ז ומ"מ נכון לכסות ראשם דתהוי עליהם אימתא דשמיא כדאיתא בסוף שבת עס"י רפ"ב ס"ג והע"ש לא עיין סי' צ"א סק"ו:

מחצית השקל אורח חיים סימן ב

(ו) ארבע אמות. ומדת חסידות אפילו פחות מד' אמות. אין הכוונה שבא לפרש דברי שלחן ערוך שכתב ד' אמות, שהפירוש ד' אמות אסור מצד הדין, אבל פחות מד' אמות מותר מן הדין, מכל מקום מודה דמדת חסידות יש להחמיר, על כרחך אין פירוש זה אמת, דהא כתב מ"א לקמן סימן צ"א ס"ק ג' על מה שכתוב שם בשלחן ערוך [סעיף ג] שלא להזכיר השם או לכנס לבית הכנסת בגלוי הראש, וזה לשון מ"א, ומה שכתוב בסימן ב' שלא ילך ד' אמות בגילוי ראש, היינו מדת חסידות עכ"ל, הרי דאפילו ד' אמות אין בו רק מדת חסידות. אלא שמ"א הביא פה דברי הב"ח דסבירא ליה דאפילו פחות מד' אמות יש בו מדת חסידות, ואפשר אין כן דעת הרב ב"י, כי אם ממדת חסידות אינו אסור רק ד' אמות, ולא פחות מד' אמות. או יש לומר דגם השלחן ערוך מודה להב"ח דאפילו פחות מד' אמות יש בו מדת חסידות, וכמו שכתב הב"ח כיון שהטעם שמלא כל הארץ כבודו, ומפני כבוד השכינה יתברך יש לכסות הראש, א"כ מה לי ד' אמות או פחות מד' אמות. והא דנקט השלחן ערוך ד' אמות, הא גם בש"ס נקט ד' אמות ואפילו הכי כתב הב"ח דהוא לאו דוקא, ע"ש, הוא הדין גם דישי לומר כן בשלחן ערוך וזה נראה עיקר:

רש"ל סימן ע"ב. הביאו ט"ז לקמן סימן ח' [ס"ק ג] שכתב שאין איסור בגלוי ראש רק מדת חסידות, גם משום שהעולם תופסים הדבר לקלות ופריצות יש להחמיר. מכל מקום אם ירצה לברך ואין לו דבר לכסות הראש כגון בלילה די לו אי מכסה הראש בידו, אף על גב דלענין לבו רואה את הערוה לא מהני הנחת יד על הלב כמו שכתוב סימן ע"ד סעיף ב', מכל מקום הנחת יד על גבי הראש דאין דרכו בכך מהני. והט"ז [שם] כתב שאסור מצד הדין משום ובחוקותיהם לא תלכו [ויקרא יח, ג], וא"כ ודאי מהני כיסוי יד על הראש, דבזה מראה דאינו הולך בחוקותיהם, ומכל מקום לברך לא מהני כיסוי יד, וכן כתב בסימן ע"ד [ס"ק ב], וכן כתב מ"א סימן צ"א ס"ק ד', שגם הוא חולק בזה על מהרש"ל דלא מהני לברך על ידי כיסוי יד:

ובנדירים דף למ"ד משמע דקטנים כו', דאמרינן הנודר משחורי הראש אסור באנשים, דנשים מכסי ראשיהו, וקטנים מגלי ראשיהו. ופירש הר"ן [ד"ה מדלא] דנשים כיון דדרכן תמיד לכסות ראשן, אם כן אי היה כונתו לנשים היה אומר מכוסו הראש, וכן קטנים כיון דדרכן תמיד לילך בגילוי ראש, א"כ אי היה דעתו עליהם היה אומר מגולי הראש, אלא על כרחך נתכוין לאנשים, שפעמים הם בגילוי הראש ולפעמים מכוסים, לכן הוצרך לקרותם שחורי ראש:

סוף שבת, דף קנ"ו ע"ב:

רפ"ב סעיף ג', במ"א ס"ק ח' מה שכתב מכאן:

ט"ז אורח חיים סימן ב

(ד) (פמ"ג) בקומה זקופה. - שדוחק רגלי השכינה כביכול ואיתא בגמרא אסור לילך בקומה זקופה ד"א שנא מכה"כ והטור והש"ע לא זכרו שיעור ד"א אלא לענין גילוי הראש וצ"ל דל"ג בגמרא בזה ד"א והוא מסתבר לפי הטעם של מכה"כ דאין בזה חילוק בין ד"א לפחות ויש מתרצים דהטור אמר כן לחומרא דיש לאסור אפילו פחות מד"א כיון שיש איסור בדבר בגמרא משא"כ בגילוי הראש שלא נזכר מאיסור רק שרב הונא היה נזהר מלילך ד"א בגילוי הראש ואינו נכון דהיאך יחמיר הטור על הלכה פסוקה בגמרא מסברא דנפשיה:

(ה) (פמ"ג) ולא ילך בגילוי הראש. - עמ"ש סימן ח' ס"ב מזה ונ"ל דה"ה אם רוכב ע"ג בהמה או יושב בעגלה הוא כמהלך דהא אמרינן ספ"ק דקידושין רוכב כמהלך דמי:

שערי תשובה סימן ב ס"ק [ו]

[ו] בגילוי הראש - עבה"ט וכתב בבכ"ש דף קי"ב על מה שאסור לילך ד"א בגילוי הראש לאו דוקא הליכה אלא אפי' בעמידה ושיבה צריך ליזהר, ומ"ש מג"א סי' רפ"ב ס"ק ח' מתוספתא דיומא י"ל שהיו מכסין בידיהם ועיין סי' צ"א, וגם מ"ש בבאר היטב בשם רש"ל דדוקא תחת אויר הרקיע אסור נתן מכושול למעיינים שהרש"ל כתב דיש אומרים כן ובמסקנתו לא סבירא ליה הכי ומ"מ לצורך שנראה מתוך מעשיו שעושה בכדי להקר וכדומה שרי ומכל מקום יש ליזהר שלא לילך ד"א ובמרחץ אפי' מדת חסידות אין בו כדמשמע ממסכת דרך ארץ ומ"מ ראיתי מדקדקים מכסים ראשם במטפחת וכן נהגתי מעודי ע"ש ובברכי יוסף הביאו וכתב כי הוא חומרא יתירה הרבה ע"ש:

משנה ברורה סימן ב

(ט) בקומה זקופה - שדוהק רגלי השכינה כביכול ע"כ כתבו האחרונים דאסור [טז] אפילו פחות מד"א ופשוט דאפילו עומד במקומו ואינו הולך כלל:

(י) ולא ילך - אפילו בבית [יז] שיש בו תקרה וכ"ש תחת אויר השמים דיש ליזהר לכו"ע:

(יא) ד"א - ומידת חסידות [יח] אפילו פחות מד"א ואפילו [יט] בעת השינה בלילה ויש שמצדדין לומר דאפילו ד"א [כ] אינו אסור מדינא רק להצנועין במעשיהן אבל כבר כתב הט"ז לקמן בסימן ח' דבזמנינו איסור גמור מדינא להיות בגילוי הראש ואפילו יושב בביתו עי"ש הטעם וכן כתב בתשובת מהר"י ברונא וכתב המ"א דאפילו קטנים נכון להרגילם בכיסוי הראש כי היכי דליהוי להו אימתא דשמיא כדאיתא (בשבת קנ"ו) כסי ראשך כי היכי דליהוי עלך אימתא דשמיא ודע עוד דלענין גילוי הראש די [כא] בכיסוי היד על הראש [כב] וה"ה אם מפלה ראשו שרי בגילוי הראש. ועיין בפמ"ג שכתב דלילך ד"א תחת אויר השמים לא מהני בזה כיסוי הראש ביד:

(יב) בגילוי הראש - וכ"ש שאסור לברך וה"ה ללמוד בגילוי הראש [כג] ולא מהני בזה כיסוי היד דיד וראש חד גופא אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו [כד] ויש מקילין בזה בשעת הדחק כגון בלילה שרוצה לשתות ואין לו כובע בראשו דדי במה שמכסה ראשו בידו אבל יותר טוב לנהוג כמו שהעולם נוהגין שממשיך הבית יד של הבגד [כה] על היד ומכסה בו ראשו דאז הוי שפיר כיסוי לכו"ע וכתב הפמ"ג דיש ליזהר בשעת הנחת תפילין של ראש [כו] שלא יברך הברכה בראש מגולה ופרו"ק משערות אף אותן שתפורין בבגד מתחתיו [כז] יש לאסור מפני מראית העין שיאמרו ששערות הן [כח] ויש מקילין:

ביאור הלכה סימן ב סעיף ו ד"ה * ולא ילך

* ולא ילך ד' אמות - עיין במ"ב סוף סקי"א במש"כ ואם מפלה ראשו שרי הן אמת בפמ"ג כתב ואם מפלה ראשו כה"ג שרי משמע מיניה דדוקא במכסה בידו ואנכי השמטתי תיבת כה"ג משום דמספר שמ"ח משמע דבזה שרי בכל גווני ולענ"ד שאין להחמיר בזה אחרי דחשש דובחוקותיהם לא שייך לדידיה לכו"ע כי הכל רואין שעושה זה רק לטובת עצמו:

טור אורח חיים הלכות ציצית סימן ח

ומיד אחר נטילת ידיו יתעטף בציצית מעומד וסדר עטיפתו פירשו הגאונים כעטיפת ישמעאלים שהיא עטיפה גמורה ובעל העיטור כתב דלא בעינן כולי האי אלא כדרך בני אדם שמתכסין בכסותן ועסוקין במלאכתן פעמי' בכיסוי הראש ופעמים בגילוי הראש ודרך העטיפה רחבה לקומת האיש ומחזיר ב' ציציות לפניו וב' ציציות לאחוריו שיהא מסובב במצות ומכסה ראשו שלא יהא בגילוי הראש ויברך להתעטף בציצית*...

בית יוסף אורח חיים סימן ח

ב (ב) ומכסה ראשו שלא יהא בגילוי הראש. גם זה מדברי בעל העיטור (שם) ונראה דלאו למימרא שיכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש לגמרי שאין זה מענין מצות ציצית ועוד דהיאך הלך לעשות צרכיו וליטול ידיו בגילוי הראש אלא היינו לומר שאע"פ שראשו מכוסה דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם וכדאיתא בשלהי פרק קמא דקדושין (כט:): משתבח ליה רב חסדא לרב הונא ברב המנונא דאדם גדול הוא א"ל לכשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא חזייה דלא פריס סודרא א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא ופירש רש"י דלא פריס סודרא כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשם עכ"ל ופשיטא שלא היו הבחורים הולכים בגילוי ראש ממש אלא ודאי היינו סודר או טלית שפורסין על הראש לצניעות ולפי שכיסוי זה מכניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמים וכדאיתא בסוף מסכת שבת (קנו: וע"ש) דאמרה ליה אימיה לרב נחמן בר יצחק כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא לכך כתב שיכסה ראשו בטליתו כדי שלא יהא בגילוי ראש מסודר או טלית שדרך ליתן על כסוי התחתון שבראש. ואפשר דהכי קאמר יכסה ראשו בענין שלא יהא בגילוי ראש מטלית של מצוה שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצות ציצית מן המובחר*:

ב"ח אורח חיים סימן ח

ה ומכסה ראשו כו'. פירוש שיכסה ראשו בטלית של מצוה שלא יהא בגילוי הראש מטלית של מצוה לפי שכסוי זה מכניע לב האדם ומביאו לידי יראת שמים ודכותה איתא בפרק קמא דקידושין (ח א) דקאמר כגון רב כהנא דגברא רבא הוא ומבעי ליה סודרא ארישיה ופירש רש"י דגברא רבא הוא ולא אזיל בגילוי הראש עכ"ל אלמא דקרי ליה רש"י גלוי הראש כשאין עליו סודר של תלמידי חכמים והכי נמי קרי ליה בעל העיטור גלוי הראש כשאין עליו טלית של מצוה ונראה דהיינו לומר שראשו יהא מכוסה בטלית של מצוה כל שעה שלא יהא רגע בגילוי הראש כל זמן שהטלית עליו וכך הוא ניהוג הצנועים:

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן ח אות ד

(ד) ואף כי מצוה לשמוע אל דברי בית יוסף ופירושו מכל מקום נראה לי שמה שכתב הטור ומכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש הוא כפשוטו כי בלא ציצית אין איסור לילך בגילוי הראש רק מדת חסידות כמו שכתבתי לעיל סימן ב' (אות ב) בשם הר"ם ולכן כתב דבשעת עטיפת ציצית צריך לכסות ראשו:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן ח

סעיף ב

סדר עטיפתו <ב> כדרך בני אדם שמתכסים בכסותם ועוסקים במלאכתם, פעמים בכיסוי הראש פעמים (ג) בגילוי הראש, [ג] <ג> ונכון שיכסה ראשו (ד) ג בטלית.

ט"ז אורח חיים סימן ח ס"ק ג

(ג) (פמ"ג) ונכון שיכסה ראשו בטלית. - בטור כתב ומכסה ראשו שלא יהיה בגילוי הראש ופי' בו ב"י שלא יהיה בגילוי הראש מטלית של מצוה שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצוה מן המובחר עכ"ל וז"ל ד"מ אף כי מצוה לשמוע דברי ב"י ופירושו מ"מ נ"ל דמ"ש רבינו הוא כפשוטו שלא יהיה בגילוי הראש כי בלא ציצית אין איסור לילך בגילוי הראש רק מדת חסידות כמ"ש בסי' ב' בשם הר"ם ולכן כתב בשעת עטיפת ציצית צריך לכסות ראשו עכ"ל. **ולענ"ד דאדרבה בא רבינו להזהיר שיהיה נזהר כ"כ בכיסוי הראש שאפילו בשעה שמעוטף בטלית של מצוה צריך שלא יזוז ממנו כסוי של ראשו.** והטעם שטלית של מצוה פעמים הוא מסולק מראשו כמ"ש רבינו בשם העיטור ונמצא שיהיה אז בגילוי הראש אבל לא הקפיד רבינו שיהיה הטלית ג"כ על הראש מטעם מצות ציצית. ובענין עיקר הדבר אם יש איסור להיות בגילוי הראש כתב רש"ל בתשו' סי' ע"ב דאין איסור מצד הדין דלא כמהרא"י וראייתו ממה שמצינו גבי ק"ש שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל הרי לא הטרחתני עליכם לקרו' פרוע הראש משמע דאין איסור בדבר וכתב עוד דמדת חסידות הוא לבד מדאמרינן פ' כל כתבי תיתי לי דלא מסגינ' ד"א בגילוי הראש ודוקא הליכת ד"א ומסקנתו דמ"מ אפילו בלא תפלה יש ליזהר מאחר שהעם תופסים אותו לקלות ולפריצות ובשעת הלימוד אם הבגד כבד עליו יכסה ראשו בבגד דק או משי ואפי' ירצה לברך ברכת הנהנין והוא בלילה שאין לו כובע או באמבטי די לו במה שמכסה ראשו בידי אף שלענין מכסה את לבו לא סגי בכיסוי היד כמו שכתב מהרא"י היינו מטעם שדרך האדם לכסות לבו בידי ולא ניכר שצריך לכסות הלב אבל למעלה מראשו שהוא ניכר די בכך בפרט באקראי בעלמא עד כאן לשונו ונראה לי שיש איסור גמור מטעם אחר דהיינו כיון שחוק הוא עכשיו בין העכו"ם שעושים כן תמיד תיכף שיושבין פורקין מעליהם הכובע ואם כן זה נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו כ"ש בחוק זה שיש טעם דכיסוי הראש מורה על יראת שמים כההיא דסוף שבת כסי רישך כי היכי דליהוי עלך אימתא דמרך וכן בקדושין דף ל"ג ההוא גברא דלא מכסי רישי' אמרו כמה חציף האי גברא כו' וכ"כ בס' המורה פנ"ב ע"ג גדולי חכמינו מנמעים מלגלות ראשם להיות השכינה חופפת וסוככת אותן וכן היו ממעטים דבריהם לזאת הכוונה כו' עכ"ל. ודאי ירחיק עצמו בזה יותר משאר חוקותיהם אבל מכל מקום מה שכתב רש"ל דדי בכסוי היד על הראש ודאי די בזה אף לסלק חוקות העכו"ם כיון שהוא מורה בזה שאסור לו לישיב בגילוי הראש אבל לא יועיל לענין שיצא דבר קדושה מפיו וכמ"ש בסימן ע"ד וצ"ע כנ"ל:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן ח ס"ק ג

(ג) ונכון. עיין ט"ז. הביא דברי ב"י הפירוש השני דחשש לסברת הגאונים [הובא בטור], דשמא עיטוף כעטיפת ישמעאלים בעינן. והט"ז לא הונח לו בזה כי בעל העיטור [שם] סובר שאין צריך, לכן מפרש להיפוך, דבעל העיטור לשיטתיה אמר, דנכון שלא יהא בגילוי הראש מכובע, אף בשעה שמעוטף בטלית, כי שמא יסיר אותו מאחר שאין צריך עיטוף כו'. מה שכתב בשם רש"ל ממדרש לא הטרחתני, עיין אליה רבה סימן ב' אות ד' [שכתב] דומיא דלא הטרחתני מעומד דאין איסור, יע"ש. ומ"מ קשה הא אסור לקרות קריאת שמע בפרועי ראש משום הזכרת השם, ואף ללמוד אסור בגילוי הראש. ועיין סימן ע"ד בט"ז אות ב', וסימן צ"א סעיף ג' ד' בט"ז, ומ"א שם [ס"ק ג]:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן ח

ונכון כו'. לשון הטור ומכסה ראשו שלא יהא בגילוי הראש. והוא מדברי בע"ה וכו' ב"י ונראה דלאו בגילוי הראש לגמרי קאמר שאין זה מענין ציצית ועוד האיך הלך ע"כ לעשות צרכיו ושאר דברים אלא שאע"פ שראשו מכוסה דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם כו' ואפשר דה"ק שלא יהא בגילוי הראש מציצית כו' וז"ש ונכון כו'. אבל פירושו דחוק דזה לא מקרי גילוי הראש ומצינו בש"ס בכמה מקומות שדרכם בסודר לכסות הראש בקדושין ח' א' וברכות ס' ב' ופ' ע"פ ופט"ז דשבת ופ"ח דשבת ובפ"ג דמ"ק לא בכומתא וסודרא וכן בפ"ח דעירובין ולפי גי' הרי"ף שם בברכות ברכת ציצית אחר מלביש ערומים ולבסוף כי פריס סודרא ארישי' כו' וגם מ"ש היאך הלך כו' מ' מדבריו שאיסור הוא מדינא לילך בגילוי הראש וליתא מדאמרי' בפט"ז דשבת תיתי לי כו' וכן בפ"ק דקדושין ר"ה ברי' דר"י לא כו' ושם כמה חציף האי גברא כו' שמא ממתא מחסיא כו' אלמא דמותר רק לפני ת"ח וכן במס' (ד"א) [כלה] בההיא ב' תינוקת ושם בקדושין ברב המנונא אלא דשם בקדושין אפשר כפי' הב"י משום צניעות ועוד בנדרים למ"ד ב' וכן הא דסוף שבת כסי רישך הוא כפשטי' וכמ"ש בקדושין ל"א א' ר"ה ברי' דר"י לא הוה כו' וכמו לפני ת"ח ובפ"ג דמגילה פותח כו' ופי' במס' סופרים בראש מגולה וכן הא דקידושין ח' א' כפשטי' דאדם אחר א"צ כלל לסודר וכמ"ש בפ"ח דשבת ופ' ע"פ ובמ"ר גבי ק"ש והביאו ב"י בסי' ס"א לא הטרחתני עליכם כו' ומ"מ כוונת בע"ה וטור שיכסה ראשו בטלית כמ"ש וסדר עטיפתו כו' ודרך כו' ומחזיר כו' ומכסה כו' ומברך כו' אלא משום דעיטופו להתפלל אמר שיכסה ראשו וכמ"ש סי' צ"א ס"ג ועמ"א שם ס"ק (ב') [ג'] וע"ש ס"ה ואף על גב דכבר כ' הטור בסי' ב' מכסות הראש התם באקראי וממידות חסידות עד שיתעטף וכאן כתב מדינא ולא מדינא אפי' להתפלל

ולכנס לב"ה הכל מותר וכמ"ש למטה **אלא דכאן יש לכ"א להחמיר משא"כ בסי' ב' אינו אלא לצנועים** וכמ"ש בקדושין ח' א' וגם סגי בכל דהו עד שיכסה ראשו וכאן בטלית או בסודר אבל בר"מ ח"ג קכ"ב ב' ובגין דאיהי כו' משום תפלה ובה"כ ולשאר העם שאין להם סודרין וכ"מ בשבת קמ"ז א' בטלית המקופל וערשי" שם וכמ"ש"ל סי' ש"א סכ"ט דהיינו לאחר כו' וכן בפ' התכלת טלית שהקטן מתכסה כו' וע' זוהר ת"ג קכ"ב ב' וגם מ"ש במסכ' סופרים ש"א שאסור להוציא הזכרה בראש מגולה ג"כ מדת חסידות הוא דבגמ' דברכות ס' ב' לא משמע כן וכמ"ש"ל סי' מ"ו ס"א וכן ממ"ר הנ"ל לא הטרחתי עליכם כו' **כללא דמילתא אין איסור כלל בראש מגולה לעולם רק לפני הגדולים וכן בעת התפלה אז נכון הדבר מצד המוסר ושאר היום לקדושים שעומדים לפני ה' תמיד:**

טור אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מו
...כי פריס סודרא על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה...

בית יוסף אורח חיים סימן מו

א...כי פריס סודרא על רישיה לימא עוטר ישראל בתפארה. כתב ה"ר דוד אבודרהם (שם) שלא נהגו לאמרה באותן הארצות שאינם מניחים מצנפת לפי שברכה זו נתקנה לפי שהיו עוטרין מצנפת ועכשיו נהגו כל העולם לאמרה אף על פי שאינם עוטרין מצנפת וכן דעת התוספות (ס: ד"ה כי פריס) שכתבו כי פריס סודרא על רישיה והוא הדין לכל כובע ולכל כיסוי ונראה לי שטעם ברכה זו לפי שאסור להלך בגילוי הראש כדמשמע בפרק כל כתבי (שבת קיח:): ואפילו לדברי המפרש שאינו אסור לילך בגילוי הראש מכל מקום מודה דמדת חסידות היא שלא לילך בגילוי הראש כמו שיתבאר בסימן צ"א (ד"ה ומ"ש רבינו ויכסה) בסייעתא דשמיא [ובספר הזוהר ברעיא מהימנא בנשא (קכב): בר נש אסור למיזל ד' אמות בגלויא דרישא משום דמסתלקי חיי מיניה]. ולפי שישראל הם המצווין בכך כדי שיהא מורא שמים עליהם אנו מברכים עוטר ישראל ונקט לשון עיטור כלומר דרך מעלה צונו בכך ומשום דכתיב (ישעיה סב ג) והיית עטרת תפארת ביד ה' סיים בתפארה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מו

סעיף א
...כשמשים כובע או מצנפת בראשו, יברך: (ט) עוטר ישראל בתפארה...

משנה ברורה סימן מו ס"ק ט

(ט) עוטר ישראל - הזכיר [ט] ישראל בברכה זו וכן באוזר ישראל משא"כ באחרות הטעם שהשאר הוא להנאת העולם שהכל שוין בהן משא"כ באלו שנים הם בישראל לחוד משום צניעות דחגורה הוא משום שלא יהא לבו רואה את הערוה וכובע היא משום צניעות כדאיתא בשבת ד' קנ"ד כסי ראשך מפני אימתא דמרך:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן עד

סעיף ב
הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות, (ז) ב יכסה בבגד ממטה ללבו, <א> כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה (ח) כשיברך. ודוקא בבגד, (ט) אבל ג בידים לא הוי [ד] כיסוי. הגה: וה"ה אם מכסה ראשו בידיו (י) <ב> לא מיקרי כסוי הראש. וע"ל סי' צ"א (תרומת הדשן בשם א"ר). * ואם היו המים (יא) ד עכורים, שאין איבריו נראין בהם, מותר לקרות והוא בתוכן, והוא שלא יהא (יב) ריחן רע. (ואם אין לבו בתוך המים (יג) רק ה למעלה מן המים, אף בצלולים [ז] שרי) (ד"ע).

ט"ז אורח חיים סימן עד

(ב) (פמ"ג) לא מקרי כיסוי הראש. - נר' דהיינו דוקא לענין שיברך או יוציא מפיו שאר דברי קדוש' אבל לענין שלא ישב או ילך בגילוי הראש באקראי קצת די בכיסוי ביד וכמ"ש ס"ח:

טור אורח חיים הלכות תפלה סימן צא

...ויכסה ראשו וכתב הרמב"ם ז"ל לא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראשו מגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני גדולים אלא בבתי רגלים:

דרכי משה הקצר אורח חיים סימן צא אות (ב)

(ב) עיין לעיל סימן ב' (אות ב) כתבתי אם יש איסור לילך כל היום בגילוי הראש:

בית יוסף אורח חיים סימן צא

ג ומ"ש רבינו ויכסה ראשו. הכל בו כתב בסימן י"א (ח). כתב הר"ם שאינו אסור לילך בגילוי הראש כי מה שאמרו בפרק כל כתבי (שבת קיח:): תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש רצה לומר שזו מדת חסידות וה"ר פרץ כתב שיש למחות שלא ליכנס בבית הכנסת בגילוי הראש. ורבינו ירוחם כתב בסוף נתיב ט"ז (ח"ז דף קמח ע"ד) שאסור לברך בגילוי הראש. ובמסכת סופרים פ"ד (הט"ו) כתוב פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמעו ויש אומרים בכרעיו ובגדיו פרומים פורס אבל לא בראשו מגולה [ש]אינו רשאי להוציא הזכרה מפיו עד כאן נראה שהוא מחלוקת אם מותר לברך בגילוי הראש או אם אסור וכיון דרבינו ירוחם פסק כמאן דאמר אסור הכי נקטינן:

ב"ח אורח חיים סימן צא

ה ויכסה ראשו. כתב מהרא"י בתרומת הדשן סימן י' דהטעם משום קלות ראש כלפי שמיא דמדכר שם המקום ברוך הוא שלא באימה וביראה וכובע של קש היו נמי כיסוי אבל כיסוי דגוף עצמו כגון דמניח ידו על ראשו לא הוי כיסוי דאין הגוף יכול לכסות את עצמו ומיהו נוהגין להמשיך הבית יד על היד ומכסה בו ראשו ושפיר הוי כיסוי מבית היד כמו משאר בגד כשאין הגוף לבוש בו:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צא

סעיף ג

יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, * וי"א שיש למחות שלא ליכנס בבהכ"נ (ט) ג בגלוי [ג] הראש.

ט"ז אורח חיים סימן צא

כתוב בזוהר ואתחנן מאן דקאים בצלותיה בעי לכסוי רישיה ועינוי בגין דלא יסתכל בשכינתא ע"ש. מאן דפקח עינוי בשעת צלותיה מקדים עליה מלאך המות כו'.

מגן אברהם סימן צא ס"ק ג

ג (פמ"ג) (מחה"ש) בגלוי הראש - ומ"ש בסי' ב' שלא ילך ד"א בגלוי הראש היינו מדת חסידות [ב"י רי"ן]:

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן צא ס"ק ג

(ג) בגלוי. עיין מ"א. ולעיל בסימן ב' כתבנו במ"א [אות ו] וט"ז [אות ה] מזה דיש לומר דאסור לילך ארבע אמות, והזכרה או בבית הכנסת אפילו פחות מארבע אמות אסור. והא דקורא במים היינו בכיסה ראשו, עיין פרי חדש [אות ג], ולהניח תפילין של ראש יזהר בשעת הברכה שלא יהא הראש מגולה, גם לא יגע בידו בשערות ראשו דבעי נטילה, עיין מה שכתבתי בהלכות תפילין מזה [אשל אברהם סימן כה אות יב]. עיין בסימן קס"ב במ"א [ס"ק] י"ד ואי"ה בסימן קפ"ג ט"ז [אות א] (א) [ג] יבואר:

מחצית השקל אורח חיים סימן צא ס"ק ג

(ג) בגלוי כו'. מדת חסידות. ומה שכתב מ"א סימן ב' ס"ק ו' בשם הב"ח [שם ד"ה ויכסה] דמדת חסידות אפילו פחות מד' אמות, עיין מה שכתבתי שם, ופירוש אחרון שם עיקר:

שערי תשובה סימן צא ס"ק ג

[ג] הראש - עבה"ט ועיין בשבות יעקב ח"ג שר גדול שבא לב"ה אף על פי שמעיקר הדין יכול להסיר הכובע מעל ראשו דאין איסור כ"כ כ"א מדת חסידות מ"מ אם יכול להתנצל לפניו אולי יתפייס ממנו זכור לטוב ע"ש:

ביאור הלכה סימן צא סעיף ג ד"ה * וי"א שיש

* וי"א שיש למחות וכו' - ומה שכתב לעיל סימן ב' דאפילו בלי אזכרה ושלא בבהכ"נ אסור לילך עיין בבה"ט והפמ"ג תירץ דלעיל דוקא ד"א וכאן אסור אפילו פחות מד"א ועיין לעיל שכתבנו שם בשם הט"ז דבזמנינו אסור בכל מקום מדינא אפי' פחות מד"א:

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן ג

באיסור הליכה בגלוי ראש. באיסור גלוי הראש אם הוא איסור מדינא או דאינו אלא מילתא דחסידותא.

הנה בפוסקים נחלקו בזה. הדרכי משה בשם הרי"ף כתב דאסור לילך בגלוי הראש ומהרש"ל בתשובה (סימן עב) דעתו דאין איסור מדינא. ובספר ארצות החיים (סימן ח) מביא מסנהדרין (דף קא ע"ב) גבי ירבעם בן נבט דכתיב וירם יד במלך, אמר רב נחמן שחלץ תפילין בפניו ופרש"י משום שמגלה ראשו והוה זלזול למלך וה"ה דהוי זלזול לת"ח והרא"י כי הרמב"ם בהל' ת"ת (פ"ה ה"ו) כ' דלא יחלוץ תפילין בפני רבו וכתב הכס"מ שלמדה מגמרא סנהדרין הנז', ע"כ. והנה מהרש"ל דס"ל דאין איסור מדינא אזיל לשיטתו שם בסנהדרין בספרו חכמת שלמה, וכותב על דברי רש"י הנז' דצריך למוחקו, ומשמע דלא היה בגירסתו כלל ענין גלוי הראש כאן. וכן משמע לי מדברי הגאון ר"י יעב"ץ בסדורו בית יעקב (אחר עליו, בהערותיו, אות ה') שכתב: אחר שמיעת ד' קדישים מותר להסיר התפילין, אבל אינו נכון לחלץ בבית הכנסת משום דאמרינן סנהדרין שם וירם יד במלך שחלץ תפילין בפניו שמסיר המורא מפניו עאכ"ו כשמסלק מורא מלכות שמים מעליו בבית המלך כו' ולפחות יזהר שלא לחלוץ לפני ארון הקדש. ע"כ. גם מסתימת לשונו נראה דעיקר האיסור הוא עצם חליצת התפילין שזה אינו לכבוד המלך אם חולצים בפניו אבל גילוי ראש מאן דכר שמיה. ומה"ט קשה לי גירסא דידן ברש"י שמזכיר דעיקר האיסור של הרמת יד הוא משום גלוי ראש. גם בחדושי הרמ"ה סנהדרין שם, מפרש דברי הגמרא שחלץ תפילין בפניו שאין ראוי לעשות כן ולעמוד לפני המלך בקלות ראש. ומביא בשם יש אומרים שהיה צריך לפנות וחלץ תפיליו בפניו והיה לו לחלוץ במקום אחר שלא יראה שהוא הולך להפנות, ויש אומרים חלץ תפילין בפניו לבוא להלחם נגדו בחזקה ואינו נראה דא"כ אמאי נקט שחלץ תפיליו לימא שבא להלחם נגדו ובחזקה, עכ"ל הרמ"ה. ולכאורה גם על רש"י שלפניו יקשה כקושיית הרמ"ה דהעיקר חסר שעמד לפניו בגלוי ראש ולא הוזכר אלא שחלץ תפיליו בפניו.

וקצת היה נראה, די"ל עפ"י מה שאמרו במדרש ויקרא שלא הטריח הקדוש ברוך הוא את ישראל לקרות ק"ש שלא בפריעת הראש, שמזה מוכיח במהרש"ל שאין איסור בגלוי הראש ומסביר בישוע"י דהא דמשמע דיכולים לקרות ק"ש בגלוי ראש, הוא משום דמסתמא כל הקורא ק"ש תפילין בראשו דהא כל הקורא ק"ש בלא תפילין מעיד עדות שקר כדאיתא בברכות (דף יד ע"א), ומכיון דתפילין בראשו אינו מחויב לכסות את ראשו כי התפילין בעצמן מעידין כי שם ד' נקרא עליו. ולפי"ז דכל שהתפילין בראשו אין צריך לכסותו שוב, שפיר אמרינן שחלץ תפילין ונשאר ראשו בגלוי גמור וזה תחילת המרד וממילא דמכאן ליכא להוכיח דגלוי ראש מותר וכאשר הביאו כמה גדולים ממדרש הזה הוכחה להתיר גילוי הראש, דשא"ה דתפילין משוי ליה כאילו כיסה ראשו ואין זה גילוי כשתפילין בראשו. והגאון ר' שלמה קלוגר ז"ל בספרו האלף לך שלמה מחלק דתרי גווני גלוי ראש איכא, דמאי דאמרינן דלא ילך אדם ד' אמות בגלוי ראש דמשמע דפחות מד' אמות שרי, היינו במקצת גלוי ראש מותר בפחות מד' אמות אבל בגלוי כל הראש אסור בפחות מד' אמות מדינא.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן א

בכיסוי מקצת הראש לענין לילך ברחוב ולענין ברכה.

ו' אלול תשט"ז. מע"כ ידידי הרה"ג ר' משה זאב אספיס שליט"א.

הנה בדבר כיסה מקצת הראש כגון ביארמולקע/בכיפה/קטנה אם מותר לילך כך ברחוב כמו שרואה שרבים מיראי ה' נוהגים לילך כן ברחוב, אבל ראה כתר"ה תשובה מהגאון ר' שלמה קלוגער בס' האלף לך שלמה דבכיסוי מקצת מתיר רק בפחות מד' אמות ובגילוי כל הראש אסור אף בפחות מד' אמות ורוצה כתר"ה לידע דעתי הקלושה איך להתנהג למעשה.

והנה דברי הגאון רש"ק תמוהים לכאורה מאד, כי איך אפשר לפרש מה שנאמר בגמ' קדושין דף ל"א רב הונא ברי' דר' יהושע לא מסגי ד' אמות בגילוי הראש וכן הוא בשבת דף קי"ח, שהוא לא בגילוי הראש ממש אלא שהיה מכוסה אבל רק מקצת הראש, דאף אם הי' לו איזה קושיא שהיתה מתורצת בפירוש כזה אין שייך לתרץ בדבר שהוא לא כמפורש שגילוי הראש פירושו מגולה ולא אם הוא בדוקא מכוסה אף משהו, ובפרט שאין שום הכרח לפרש פירוש כזה שעכ"פ הוא זר ודחוק.

וגם הא לבד הא דר"ה בד"ר יהושע כאן ובשבת לא נזכר בשום מקום שיש איסור ולא אף מדת חסידות אף בגילוי כל הראש ואדרבה בהרבה מקומות הוא כמפורש שאין בזה איסור כדהביא הגר"א /או"ח/ בס"ח' ח' ס"ק ו' ואם כן מנליה דאסור בגילוי כל הראש אף בפחות מד' אמות אם במקום זה דרב הונא בריה דרב יהושע מפרש שהוא ד' אמות דוקא. בשלמא הב"ח שאוסר אף בפחות מד' אמות מצד מדת חסידות והובא במג"א /או"ח/ סימן ב' סק"ו הוא משום שמפרש ד' אמות שבגמ' לאו דוקא מהטעם דכיון שהוא משום כבוד השכינה שלמעלה מראשו מה לי ד' אמות או פחות, ומש"כ המג"א ומדת חסידות אפילו בפחות מד' אמות ההכרח כדפי' במחצית השקל שגם המג"א אינו סובר שיש איסור בד' אמות מהא דמפורש במג"א /או"ח/ סי' צ"א סק"ג שאף ד' אמות הוא רק מדת חסידות ורק להוציא הזכרה וליכנס לביהכ"נ אסור עיין שם (ועיין ביד אפרים ודבריו דחוקים), אבל הגרש"ק שמפרש ד' אמות שבגמ' הוא דוקא אך פי' שאיירי בגילוי מקצת, מנא לי' לאסור בגילוי כולו אף בפחות הא לא הוזכר דין גילוי כל הראש כלל ואין לדון אף אם הוא חמור מגילוי מקצת, יותר ממה שמצינו בגילוי מקצת. דאם סובר מסברא דאינו כבוד השכינה אף בפחות מד' אמות כסברת הב"ח וסובר לפי פירושו שאף בגילוי מקצת נמי אינו כבוד השכינה ובזה איירי בגמ' הו"ל לאסור אף בגילוי מקצת גם בפחות מד' אמות, אלא סובר שלא שייך כבוד השכינה כשיושב ואף במהלך פחות מד' אמות אין לאסור אף בגילוי כל הראש בפחות מד' אמות.

וצריך לומר לתרץ דבריו שסובר דבגילוי מקצת נמי אינו כבוד השכינה וסובר דד' אמות דוקא ולכן מפרש בגמ' שהוא אף בגילוי מקצת ואין חלוק מדינא דגמ' בין גילוי כולו לרק מקצת שבתרווייהו ליכא איסור אלא מדת חסידות, ורק בד' אמות, אבל האידנא שאיכא איסור מצד חוק עכו"ם כסברת הט"ז /או"ח/ בס"ח' ח' סק"ג זה איכא אף ביושב וכדמשמע כן שם בט"ז וכן יש איסור אף בהולך פחות מד' אמות. ואיסור זה ליכא אף בכיסוי מקצת דכבר אינו כחוק העכו"ם, וכדאיתא שם בט"ז שליכא אף בכיסוי היד על הראש דודאי די בזה לסלק חוקות העכו"ם כיון שהוא מורה בזה שאסור לו לישיב בגילוי הראש עיין שם, וכ"ש בכיסוי מקצת שאינו כחוק העכו"ם שאין לאסור וא"צ בזה לטעם הט"ז בכיסוי היד, ונמצא ממילא חלוק לדינא שבגילוי כל הראש אסור אף בפחות מד' אמות ואף בישיבה לבד, ובגילוי מקצת שליכא איסור זה אלא מדת חסידות שבגמ' שנאמר סתם גילוי הראש בזמנא שלא הי' זה חוק העכו"ם וסובר שהוא אף בגילוי מקצת הוא דוקא בד' אמות ונוגע לן דין הגמ' למעשה רק בגילוי מקצת.

ונצטרך לפרש בכוננת לשון הגרש"ק שהעתיק כתר"ה שמה דאמרי' דלא ילך ד"א בגילוי הראש דמשמע פחות מד' אמות מותר, היינו רק במקצת הראש בזה אסור רק ד' אמות תחת אויר הרקיע הא פחות מד' אמות מותר, אבל בגילוי כל הראש אסור אף פחות מד' אמות, אין כוונתו לפרש כן בלשון הגמ' דבגמ' שאינו לאיסור מצד חוקות העכו"ם שלא היה אז כן חוק העכו"ם אלא למדת חסידות מצד שהשכינה למעלה מראשו איירי אף בגילוי כל הראש כפשטות הלשון וגם דא"א לפרש כלל חלוק מדין הגמ' כדבארתי, אלא כוונתו אולי על לשון הש"ע ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש דמוקים בגילוי רק מקצת משום דהאידנא אסור בגילוי כל הראש מדינא אף בפחות מד' אמות ואף בישיבה. ומסתבר יותר שגם אין כוונתו לפרש כן בש"ע שאיירי רק בגילוי מקצת כדהקשתי שא"א לפרש היפוך לשון גילוי הראש, אלא דהש"ע ודאי איירי אף בגילוי כל הראש משום דהש"ע אינו אוסר מטעם חוק העכו"ם וכדמוכרח כן גם להט"ז שכתב על הש"ע בסק"ה דרוכב

ויושב בעגלה הוא כמהלך משמע דבישיבה מתיר לא רק בביתו אלא אף תחת אויר הרקיע, והא לטעמיה דיש בזה איסור דחוק העכו"ם אסור אף בישיבה ואף בבית וכמפורש בט"ז /או"ח/ סי' ח', אלא צריך לומר דדין הש"ע שלא כתב שאסור לילך כמו שכתב לעיל מזה בדין קומה זקופה אלא כתב ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש שמשמע שהוא רק ממדת חסידות, וכדדייק כן גם בס' יד אפרים והוא רק במהלך ולא ביושב, ע"ז חידש הט"ז שרכוב ויושב בעגלה הוא כמהלך מהא דקדושין דף ל"ג ויש גם בו המדת חסידות שבש"ע אבל בס' ח' חידש שהאידינא איכא גם איסור מצד חוק עכו"ם שהוא אף בישיבה. ומה שלא אסר המחבר מטעם חוק העכו"ם הוא משום שדבר זה תלוי לפי המקומות שאם באותן מקומות אין העכו"ם נוהגין כן אין לאסור, והמחבר היה במקומות הערביים שאין נוהגין להסיר הכובע, וזהו גם כוונת הגרש"ק שהוא לדינא האידינא במקומותינו שהעכו"ם נוהגין להסיר הכובע ולא קאי על לשון הש"ע, ולשון דמה דאמרין הוא פירושו מה שגם אנחנו לדינא אומרין כן, ונסתלקו קושיותינו מעליו.

אבל עכ"פ תמוה לומר בלא ראייה חדוש כזה שאף בכיסוי מקצת יהיה אסור, וגם הא משמע מהאחרונים דלא כדבריו, מהא דבטעם שאין מועיל הנחת היד על הראש להזכיר השם להמחבר /או"ח/ בס' צ"א סעי' ד' וכן סובר הרמ"א /או"ח/ בס' ע"ד סעי' ב' דלא כמהרש"ל דמתיר, הוא רק מטעם דאין הגוף יכול לכסות עצמו, ומטעם זה אם אחר מניח ידו על ראשו מותר לברך וכן כשממשיך הבית יד של הבגד על היד של עצמו הוי כיסוי כדאיתא בב"ח הובא בבאה"ט /או"ח/ סי' צ"א סק"ד ע"י שם, והא היד אינה מכסה אלא מקצת הראש ומותר אף לברך למהרש"ל ולהחולקים עליו הוא רק ביד של עצמו והט"ז מודה למהרש"ל בס' ח' גם לענין המדת חסידות לישיבה ולהלוך ורק לברכה אסור, ומש"כ הט"ז /או"ח/ בס' ע"ד סק"ב לענין שלא ישב או ילך בגילוי הראש באקראי קצת די בכיסוי ביד אין כוונתו שיהיה בזה האיסור דמדת חסידות אם הוא שלא באקראי, דלא מצינו חלוק לענין זה אלא בין ד' אמות לפחות ולא בין אקראי לשלא באקראי, אלא נקט בדהוה שבאקראי קצת מצוי זה. ונמצא שהוא כמפורש שאף לענין ברכה מותר גם בכיסוי מקצת וכ"ש לענין הליכה ד' אמות, ולכן דעת הגרש"ק היא שלא ככל האחרונים והוי דעתו דעת יחיד.

אך אף לדעת הגרש"ק נראה לע"ד שהוא רק בכיסוי פחות מרוב הראש דיסבור דרובו ככולו גם לדין זה וכשהרוב מגולה הוא כמגולה כולו אבל כשהרוב מכוסה גם לדידיה ליכא שום זהירות. ובמחצה מצומצם כיון שהאיסור נאמר על ראש מגולה ומחצה אינו כרוב אין להחשיב זה מגולה ואין לאסור אף לדעתו. אבל אולי אף בזה חושש לאסור משום דא"א לצמצם וצריך שיהיה הרוב מכוסה ואף שגם באיסור דרבנן הא מקילין במחצה אף שא"א לצמצם כדמצינו בעירובין מ"מ אולי החמיר לחוש כיון שלענין ברכה והזכרת השם הוא לכבוד השם לא רצה להקל אף שהוא ספק איסור דרבנן, וממילא חש להחמיר גם בהליכה אף שהוא רק ממדת חסידות כדי שלא לחלוק ולכן אולי מצריך שיהיה הרוב מכוסה, ואיסור דחוק העכו"ם ודאי ליכא אף רק במיעוט מכוסה אם אך נחשב זה בעיני בני אדם לראש מכוסה.

ולכן למעשה הרוצה להחמיר ולחוש לדעת הגרש"ק צריך לכסות רוב ראשו שהוא ברוב הכובעים וביראמולקעס /ובכיפות/ הגדולים. אבל לדינא אין מחוייבין לחוש לדעתו כיון שהיא דעת יחיד ובפרט שהוא רק באיסור ממדת חסידות אף שעתה שכבר נהגו ישראל יש לדון בזה כעין איסור, משום שלא היה המנהג להחמיר יותר מהראוי לפי הגמ' והש"ע ולכן אם אך מכוסה באופן שנקרא שראשו מכוסה רשאים לילך ברחוב ואף לברך וכמו שעושין כן הרבה ואין להחשיבם ח"ו לקלים.

ומצד דין נדר שנהג שלשה פעמים אין לאסור דכיון דהוזכר בגמ' ובש"ע שכן ראוי לנהוג לכל אדם עושה בסתמא רק לפי הדין שנאמר בזה דהוא רק למדה טובה שראוי לכל ישראל לנהוג במדת חסידות זה ולא נחשב זה לקבלת נדר דרך דבר שהוזכר שנהגו כן ת"ח ויראי ה' אם התחיל אחד לנהוג כן בסתמא אמרינן שהוא בג' פעמים לקבלת נדר אבל לענין גילוי הראש שבש"ע נאמר זה לכל ישראל שנהגו כן אף שהוא רק מצד מדת חסידות אין להסתפק כלל בנדר אלא ע"ד הש"ע עושה שהוא רק למדת חסידות.

ובסתירת דברי המג"א /או"ח/ שבס' צ"א כתב שאף לילך ד' אמות הוא רק ממדת חסידות ובס' ב' /או"ח/ כתב ומדת חסידות אפילו פחות מד' אמות שמשמע שלילך ד' אמות הוא איסור שדחקו במחצית השקל וביד אפרים לתרץ דבריו, היה נראה לע"ד דלילך ד' אמות אף שעיקר הדין הוא ממדת חסידות אבל כבר נהגו כל ישראל להתנהג במדת חסידות זה אפילו אנשים פשוטים אבל מדת חסידים להיחידים המתנהגים בחסידות וכן לכל ת"ח יש להחמיר שלא לילך בגילוי הראש אפילו בפחות מד' אמות. ולדינא יש לאסור אפילו בישיבה מצד חוק העכו"ם כהט"ז, והמ"גא משמע שפליג על הט"ז וצ"ע בטעמו, ואולי בישיבה אף המג"א יודה דאסור משום חוק העכו"ם שכן עושין כשיושבין לאכול או בחבורת אנשים בעלמא להסיר הכובע אבל בהלך אין דרכם להסיר הכובע ולכן אין לאסור ההלך משום חוקי העכו"ם, ואולי סובר דחוק העכו"ם נחשב רק בעת התפלה דרך אז הוא חוק שלהם להסיר הכובע אבל בישיבה אין מסירין מצד חוק העכו"ם אלא להקל בעלמא, והט"ז סובר שגם זה נחשב חוק כיון שנמשך להם רגילות זה מצד חוק העכו"ם שלהם שבלא כובע הוא יותר חשיבות, ולכן אף שלישיבה בעלמא אין להם חוק עכו"ם להסיר הכובע יש לזה דין חוק עכו"ם לאסור, ועדיין לא מבורר טעם המג"א לע"ד ויש לאסור כהט"ז. ידידו המברכו בכוח"ט, משה פיינשטיין.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן ב

אם מותר לילך בגלוי ראש לצורך פרנסתו ב' דר"ח אייר תשל"ד. מע"כ הנכבד מוה"ר הלל ארלנגער שליט"א.

הנה בדבר שצריך מע"כ להשיג משרה שצריך להפגש עם בעלי המשרד שאומרים לו שיצטרך שם להוריד כובעו מעל ראשו ולישב בגלוי הראש בלא כיפה שקורין יארמולקע שאם ילבש שם כיפה לא יקבלוהו לעבודה שם, והמשתדל עבורו אומר שיהיה היזק גם לו על זה שהשתדל עבור אדם כזה שלדעתם לא יהיה מסוגל, ואחר שיתקבל אומרים לו שיוכל לישב שם עם כיפה, והוא צריך להמשרה לפרנסתו שם בדענעווער שלא מצוי להשיג משרה אצל אינשי שלא יקפידו על זה אם מותר.

הנראה לע"ד דמותר דהא לדינא בגמ' ולרוב השיטות הוי גילוי הראש אף לילך בשוק רק מדת חסידות אבל כזו שכל אדם צריך להתנהג במדת חסידות עיין במג"א סימן צ"א ס"ק ג' והאריך במחצה"ש סימן ב' ס"ק ו' ומהרש"ל בתשובה שהביא הט"ז סימן ח' ס"ק ג' ובד"מ סימן ב' אות ב' שהביא כן מכלבו בשם הר"מ ואף להזכיר שם שמים בגילוי הראש כתב תה"ד בפסקים סימן ר"ג שאינו יודע כל כך איסור מפורש עיין שם ובהגר"א סימן ח' סעיף ב' האריך ואסיק שאף להזכיר הזכרה בראש מגולה אינו מדינא עיין שם, **שלכן אף שכיון שכבר הנהיגו זה בכל ישראל לא גרע ממנהגי ישראל קדושים וודאי לא עדיף מעשה ממש דלהפסד גדול אינו מחוייב דאונס ממון הוא אונס לגבי מצות עשה** עיין בסימן תרנ"ו שיותר מחומש א"צ לבזבז על מצוה ובמג"א ס"ק ז' כתב בשם הרי"ו דעד עישור נכסיו חייב וגם ע"ז מביא בשם הב"י שאינו יודע מנין לו, וא"כ כ"ש בגילוי הראש שאינו עשה דתורה ואף לא עשה דרבנן אלא מנהג טוב שאונס ממון הוא אונס, והשגת משרה שהוא לפרנסתו הוא הפסד גדול יותר אף מחומש שאינו מחוייב.

אבל שיטת הט"ז שם דאיכא איסור במקומותינו שהוא חוק העכו"ם שא"כ הוא לאו שאונס ממון אינו אונס שמן הראוי להחמיר כמותו אף שפליגי עליו דהא טעמו הוא טעם גדול ועיין באגרות משה ח"א דאו"ח סימן א' שדחקתי בטעם המג"א, מ"מ במקום הפסד גדול כזה יש לסמוך עליהו, ובפרט במדינתנו בזה"ז שברור שלא מצד חוקיהם עושים זה אלא משום דכן נקל להו יותר, וכדחזינן ששום איש ממדינה זו הולך בכובע בשוק דשומרי תורה נמי אין הולכין בכובע אלא ביארמולקע דקה ואף בחורף שקר בחוץ לילך בלא כובע תיכף שבאין לבית חולצין הכובעים ומלבישין יארמולקע, וא"כ ודאי בשביל זה גם הנכרים אין הולכין בכובעים כשחם גם בחוץ ואף כשקר בחוץ ומוכרחין לילך בכובע בחוץ כשבאין הביתה פושטין הכובעים, וכיון שהם אינם צריכין לילך בכסוי הראש יושבין בגילוי הראש, אבל לא שהם יושבים בגילוי ראש מצד קפידת איזה חוק דלכן ליכא בכאן סברא הט"ז ולכן לכו"ע הוא רק זהירות מצד המנהג הטוב והקדוש לנו שלא חמיר זה מעשה שהפסד ממון הוא אונס כדלעיל. והנני ידידו מברכו, משה פיינשטיין.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ד סימן ח

בדבר איסור גלוי ראש באיש יום ועש"ק כ"ח שבט תשי"ג ירושלים ת"ו לכבוד האי גברא רבא ויקירא הרב הגאון הנעלה המצוין בתורה ויראת ה' טהורה וכו' כש"ת מוהר"ר שמואל מאיר הכהן הולנדר שליט"א בעהמה"ס היקר שם הכהן לפנים חבר הרבנות דטשרנאוויטץ ועוד.

אחדשה"ט באהבה וכבוד. קאתי בענג רב דברי תשובתו היקרה ע"ד איסור גלוי ראש באיש שכתרה"ה הואיל להמציאה ליד. מבין כתלי התשובה ניכרת היראת ה' שחופף עליו כל היום, ובכדי שלא לסרב לכת"ר שמבקשני לחו"ד ע"ז אעיר לזה כמה דברים בקצרה, כי בשאלה זאת כבר דשו בה קמאי וקמאי.

(א) כתרה"ה בדבריו מביא משם איזה ספר שמסתייע ממנהג ישמעאלים שהעבד אסור לילך בגלוי ראש בפני רבו ואם מגלה בפניו ראשו נקרא זה מרידה, ושדן מזה דה"ה שאסור לנו ללכת בגלוי ראש בפני מלך כל הארץ. ואעיר לו ע"ז שלכן לא הוצרך להביא ממרחק לחמו, כי מצינו על כך גמ' ורש"י מפורשת והוא במס' סנהדרין (ד' ק"א ע"ב) דאיתא אצל ירבעם: ומאי וזה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפילין בפניו. ופירש רש"י: חלץ תפילין אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך והוא התחיל במרד בכך להראות ולומר לו שאינו נוהג כמלך. הרי מפורש יוצא מהגמ' דסנהדרין הנ"ז עפ"י פירש"י שאין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך ומי שעושה כן הוא תחילת מרידה בהראותו בזה לפני כל שנוהג קלות ראש בפני אדונו.

(ב) ויש להסביר דברי רש"י עפ"י דברי הגמ' בקדושין (ד' ל"ג ע"א) דאיתא: רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישיא אמר כמה חציף הא גברא, א"ל דילמא ממתא מחסיא ניהו דגיסי בהו רבנן. ופירש"י: שתמיד רגילים אצלם ולבם גס בחכמים כאילו הם מהם. הרי למדנו מזה בהדיא שגילוי הראש הוא סימן לגסות רוח. ועיין גם בזבחים (ד' פ"ח ע"ב) דאיתא: מצנפת מכפרת על גסי הרוח, מנין א"ר חנינא יבא דבר שבגובה ויכפר על גבוה. ועיין שם במהרש"א שמסביר מפני שכיסוי הראש מביא לידי אימא דשמיא כדאמרינן בסוף פרק מי שהחשיך ברב נחמן בר יצחק דלא שבקתיה אימה גלוי ראש. וא"כ לפי"ז מוסבר שפיר דברי רש"י בסנהדרין הנ"ל, והיינו מפני שגילוי הראש הוא סימן לגסות, ולכן היה נחשב זאת כהתחלת מרד, כי אסור להראות גסות לפני מלך. וזהו גם הסבר דברי הגמ' בקדושין (ד' ל"א ע"א) דאיתא: רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגלוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי. והיינו כדברי רש"י בסנהדרין הנ"ל דאין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך, ואעכו"כ לפני מלכנו של עולם אשר מלוא כל הארץ כבודו, ומי שמתחיל ללכת בגלוי ראש זהו סימן של פריקת עול ותחילה של מרד הקונן בלבו של אותו האיש.

(ג) **ויש להוסיף להביא בזה מה דאיתא בכלה רבתי פ"ב:** עז פנים רבי אליעזר אומר ממזר רבי יהושע אומר בן הנדה, רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה, פעם אחת היו זקנים יושבים בשער ועמדו לפניהם שני תינוקות אחד כסה את ראשו ואחד גלה את ראשו, זה שגילה את ראשו רבי אליעזר אומר ממזר, רבי יהושע אומר בן הנדה, רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה. ומבואר שם שנתברר לבסוף כדברי רבי עקיבא שהיה ממזר ובן הנדה עיין שם. **והדברים מדברים בעדם עד כמה שצריך האדם לשים אורחותיו בעוה"ז כדברי חז"ל במו"ק (ד' ה' ע"א) וסוטה (ד' ע"ב): כל השם אורחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא שנא' ושם דרך אראנו בישיע אלקים אל תקרא ושם אלא ושם דרך.**

(ד) **ובנוגע לעצם השאלה אם זה שאסור לילך בגילוי הראש הוא מדינא או רק ממידת חסידות** [אבל עיקרית ויסודית התלוי בה עיצוב דמות האדם הישראלי החביב ביותר שנברא בצלם אלקים ומצוה בשביל כך ביתר תוקף ועוז לשמור עליו כבבת עינו]. **הרבה כבר האריכו בזה הפוסקים, ואציין בזה רק לעיין ברש"י קדושין (ד' ח' ע"א) על הא דאמרין שם לא אמרן אלא רב כהנא דגברא רבה הוא ומבעי ליה סודרא ארישיה, וברמב"ם (בפ"ה מה' דיעות ה"ו) ובשו"ע או"ח (סי' ב' סעי' ו') ובמג"א סק"ה, ובט"ז (בסי' ח' סק"ג) ושו"ת מהרש"ל (סי' ע"ב) ובשו"ת חתם סופר ח"ו בליקוטים (סי' ב') ועוד עיין שם. ודברים ארוכים ועתיקים. ואסיים בזה בברכה ובהוקרה דוש"ת באה"ר אליעזר יהודא וולדינברג.**

שו"ת משנה הלכות חלק ט סימן תיג

עוד להנ"ל

בעל תשובה שרוצה להיות בגלוי ראש דוקא

(י) בע"ת שאינו רוצה ללבוש כיפה (ירמלקה) ורוצה לישוב בתפלה ושיעורים בלי ירמלקה באמרו שאינו מבין הסיבה לזה.

ולפענ"ד הגם שנחלקו הרש"ל והט"ז והמג"א בדין גלוי ראש באנשים אם הוא דאורייתא או ממנהגא או משום ובחוקותיהם מ"מ כבר נהג עלמא בכיסוי הראש ובפרט ללמוד ולהתפלל וכיוצא בזה ושגור בפי העולם דלכן נקרא ירמאל כלומר ירא מאל ואומרים בשם ר' אהרן הגדול שהילוך בלי כובע אינה עבירה וטבילה במקוה לאנשים אינה מצוה וסיים אבל "צי די עבירות וואס גילוי ראש ברענגט ברענגטן קיין שום עבירה נישט, און צי די מצות וואס מקוה טהרה ברענגט ברענגט קיין שום מצוה נישט" ולפענ"ד אין להניחו לישוב בין הבחורים ובביהמ"ד בלי כיפה.

תשובות והנהגות כרך א סימן יב

שאלה: לומר שלום לחבירו שראשו גלוי וגורם שמגולה - הראש ישיב שלום

בשבת (י א) איתא שאסור להזכיר שלום בבית המרחץ שזהו שם קדוש, ועיין תוס' סוטה (י. ד"ה אלא) דס"ל שאינו נמחק, ובברכות במשנה (נד א) שהתירו לומר שלום משום שעת לעשות לה' הפרו תורתך ועי' בפ"י הריב"ן מכות כ"ג ב' ד"ה ושאלת, דההיתר הוא להזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא "שלום" לשאול בשלום חבירו והתירו בדרך כבוד, אבל במקום מגונה כמו בבית המרחץ לא התירו וכמבואר בגמ' שבת הנ"ל, ולכאורה הוא הדין בגלוי ראש אין לומר לו שלום שמכשילו להשיב שלום בגלוי ראש ולעבור בזה איסור.

ואמנם עיקר האיסור להוציא אזכרה בראש מגולה, מבואר בב"י סי' צ"א שהוא בפלוגתא, במס' סופרים פ"ב, די שמתירין ויש אוסרין להוציא אזכרה בראש מגולה, וכ' שם הב"י נראה שהוא מחלוקת וכיון דרבינו ירוחם נקט לאיסור הכי נקטינן, וכ"פ בשו"ע שם ס"ג י"א שאסור וכו', ואמנם אף בזה כ' הגר"א בביאורו סי' ח' ס"ב בסו"ד דאף למ"ד במס' סופרים שאסור אינו מדינא רק ממידת חסידות דבגמ' ברכות לא משמע כן ומסיק הגר"א שם: "כללא דמילתא אין איסור כלל בראש מגולה רק לפני הגדולים וכן בעת התפלה אז נכון הדבר מצד המוסר ושאר היום לקדושים שעומדים לפני ד' תמיד". [אך הפוסקים אסרו בזה נמי בזמנינו משום ובחוקותיהם לא תלכו, אך זה אינו נוגע לנדונינו שהספק מדין הזכרת השם בראש מגולה]. וכן הגרע"א ז"ל בגליונו לסימן צ"א הביא מהתרומת הדשן בפסקים סימן צ"א שכתב דלהוציא אזכרה בראש מגולה לא מצינו איסור להדיא.

ואמנם אף דבודאי קיי"ל להחמיר להוציא אזכרה מפיו בגילוי ראש, אך כ"ז הוא במוציא השם לשם אזכרה, אבל בנדונו שאינו מוציא לשם אזכרה רק בכדי לברך את חבירו בזה לא מצינו איסור בראש מגולה, ואדרבה מהא גופא שלא דנו לאסור בבית המרחץ רק משום המקום, משמע שבלא"ה היה מותר אף על פי שבחדר הפנימי עומדים שם ערומים, ולא אסרו משום ראש מגולה, גם אין להשוות האיסור לומר דברי קדושה בבית המרחץ שאסור אף בהרהור לאיסור לומר אזכרה בגילוי הראש כיון שבהרהור מותר, וא"כ כיון דקיל טפי ודאי י"ל שבשם שלום אינו אסור.

ובפרט נראה לצדד שאלו שנתפשט אצלם היום שפה ה"עברית" ככל הלשונות, ולא מדברים לשון הקדש כלל, א"כ אין מכוונים לאמירת שלום כלל להזכרת השם רק לברכת שלום כפשוטו, ובאלו וכיו"ב שהשפה המדוברת אצלם היא כך לכו"ע לא שייך לומר שמכשילים בזה, שהרי יסוד האיסור משום "את ד' אלקיך תירא", וזה הרי אינו מתכוין כלל להזכרת השם, ובזה נראה דלית מאן דמחמיר כלל ובפרט כאן שהנדון בלפני עור ולדעת הגר"א והגרע"א לא שייך איסור מדינא בזה, א"כ מדין לפני עור בודאי אין מקום לאסור.

לכן המחמיר לא לשאול שלום מחשש ששייב לו, מדת חסידות לעצמו קעביד, ואומר רק "בוקר טוב" וכדומה, אבל מדינא אין לנו חשש לאסור.

אמנם שמעתי מגדול אחד זצ"ל שדקדק לעולם לא לומר לרשעים "שלום" שזהו שמו ית"ש, והתירו רק מפני עת לעשות לה' ובקש שלום ורדפהו, אבל ברשעים כשאין איבה ולא מרגישים, הלוא אין שלום אמר ה' לרשעים, וכ"ש שאין לברך אותם בשמו ית"ש שנקרא שלום, ולכן דקדק ונהג לומר להם רק בוקר או ערב טוב! ויותר מזה מצינו בנדירים [ח א] במי שנתנדה מהשמים, שיקבץ עשרה לומדים להתיר לו, ואם אינו מוצא קאמר התם, שישב בפרשת דרכים ויגיד לי' אנשים שלום, ושייבו לו, ופי' הראשונים ז"ל שם שעל ידי שאומרים לו שלום מגין לו בזה מן היסורים עיין שם. הרי שברכת "שלום" אינה אמירה בעלמא, אלא ברכה ושפע של רחמים, ועל זה נאמר אין שלום אמר ד' לרשעים.

שוב מצאתי ב"רבבות אפרים" (ח"א סימן ז') מביא מספר "מנחת קנאות" לא לתת יד למי שהולך בגלוי ראש כי יאמר שלום ואסור, ומביא משו"ת הלכה למשה (יו"ד סימן י"ד) להתיר, ולע"ד נראה כמ"ש לעיל שיש גם לצדד באלו שנתפשט היום אצלם לדבר בשפה "עברית" ככל הלשונות, ולא מדברים כלשון הקודש כלל, הכוונה בשלום כפשוטו, ולא לקיים דברי חז"ל לומר שלום, שכלול בו ברכת השם, ובאלו וכיוצא בהם שהשפה המדובר אצלם כן, נראה שאינו מכשילם שלא נתכוונו לזה, וכה"ג לא החמירו הפוסקים כלל.

עיין הגיוני הפרשה נספח לספר שמות קונטרוס בענין כסוי ראש (ר' ארי ווסרמן)